

ULOGA AGROTURIZMA U SOCIOEKONOMSKOM RAZVOJU ZADARSKE ŽUPANIJE – OPAŽANJA DIONIKA RURALNIH PODRUČJA

THE ROLE OF AGROTOURISM IN SOCIOECONOMIC DEVELOPMENT OF ZADAR COUNTY – PERCEPTIONS OF

, citation and similar papers at core.ac.uk

brought to

Martina Erstić, Ornella Mikuš, Željka Mesić

SAŽETAK

U radu je na primjeru Zadarske županije analiziran agroturizam, kao segmentirani oblik turizma na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima (OPG) i jedna od mogućnosti revitalizacije ruralnih područja. Osnovni ciljevi rada su: utvrditi prostorna i socioekonomska obilježja i procijeniti ulogu agroturizma u socioekonomskom razvoju ruralnog područja Zadarske županije.

U tu svrhu provedeno je ispitivanje 30 dionika u ruralnom prostoru Zadarske županije. Rezultati su pokazali da nešto više od polovice ispitanih smatra kako agroturizam već sada pridonosi socioekonomskom razvoju ruralnog područja Županije, dok ih je u znatno većem postotku (90% ispitanih) potvrdilo da bi agroturistička djelatnost mogla potaknuti razvoj u sljedećih pet godina. Ispitanici predviđaju veću potporu EU fondova, povećanje potražnje za agroturizmom, povećanje vlastite konkurentnosti i povećanje dohotka.

Međutim, potrebno je ukloniti ili barem smanjiti postojeće prepreke za razvoj agroturizma: nedovoljno financijskih sredstava za pokretanje, zahtjevnju administrativnu proceduru, nedovoljno proizvodnih resursa, neizgrađenu i neprilagođenu infrastrukturu i sl.

Ključne riječi: agroturizam, Zadarska županija, socioekonomski razvoj

ABSTRACT

In this paper are analyzed agrotourism as a segmented form of tourism on family farms and one of the possibilities of revitalization of rural areas in the

Zadar County. The basic objectives are: to determine the spatial and socio-economic characteristics and to estimate the role of agritourism in socio-economic development in rural areas of Zadar County.

For this purpose, we analyzed the secondary data sources and conducted interviews with 30 stakeholders in rural areas within Zadar County. The results show that the majority of respondents consider that agrotourism is already contributing to the socio-economic development of rural areas of the County, while a much higher percentage (90% of respondents) confirmed that the agrotourism activity could boost development in the next five years. Respondents expect greater support from the EU funds, the increase in demand for agrotourism, and increase of their competitiveness and income.

However, it is necessary to eliminate or reduce existing barriers to the development of agrotourism: insufficient financial resources to start, consuming administrative procedures, lack of productive resources, undeveloped and unadjusted infrastructure etc.

Key words: agrotourism, Zadar County, socio-economic development

UVOD

Zbog nužnosti da se pronađe novi kanal za promociju i prodaju poljoprivrednih proizvoda i poveća dohodak, agroturizam se, kao dio ruralnog turizma, zadnja dva desetljeća polako implementirao u hrvatska obiteljska poljoprivredna gospodarstva (Franić i Cunj, 2007). Općenito, razvojem ruralnog turizma, se omogućuje seoskim područjima da dobiju novu dodanu vrijednost i postanu privlačne destinacije turistima (osobito iz urbanih sredina). Također, stvara se novi izvor prihoda lokalnog stanovništva, čuva lokalna tradicija i identitet, i podupire pozitivni trend kretanja sociodemografskih obilježja. Iako razvoj agroturističke djelatnosti ne jamči nužno povećanje poljoprivredne proizvodnje unutar agroturističkih gospodarstava (Brščić, 2006), takav oblik turizma ima utjecaja na prodaju poljoprivrednih proizvoda, njihovu promociju, ali i promociju specifičnog seoskog stila života, regije, pa i države (Franić i Cunj, 2007).

Agroturizam je pojam novijeg datuma, u uporabi se udomaćio koncem dvadesetog stoljeća. On podrazumijeva usluge ponude smještaja i prehrane te uključuje seoski ambijent, ekonomske, kulturne i druge aktivnosti područja. Ne

postoji stroga definicija koja ga unificira i standardizira, pa se često poistovjećuje s ruralnim turizmom i turizmom na seoskom gospodarstvu. Agroturizam je proces „oplemenjivanja“ postojeće poljoprivredne proizvodnje na gospodarstvu, jer se prodajom povećava poljoprivredni i dohodak domaćinstva." (Grgić i sur., 2011).

U Hrvatskoj je agroturizam tek u povojima, ali s uzlaznim trendom, prvenstveno zahvaljujući pojedinim županijskim i lokalnim turističkim zajednicama i samim obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima, koja smatraju da je agroturizam dobar izvor dodatnih prihoda.

Zadarska županija, smještena je u turistima privlačnom dijelu Srednje Dalmacije, zbog blizine mora i odgovarajuće mediteranske klime. Međutim, ruralni dijelovi Županije, pri čemu se misli na zadarsko zaleđe i otoke, zaostaju u socioekonomskom smislu za urbanim dijelovima Županije. Upravo bi ti dijelovi Županije mogli biti mjesta obogaćena dodatnim turističkim sadržajima, temeljenim na domaćim poljoprivrednim proizvodima i tradiciji, te svojevrsni način produljenja turističke sezone prije i nakon dosadašnje uobičajene sezone u ljetnim mjesecima. Stoga su osnovni ciljevi rada: utvrditi prostorna i socioekonomska obilježja, i procijeniti ulogu agroturizma u socioekonomskom razvoju Zadarske županije, prije svega njezinog ruralnog područja.

METODE RADA I IZVORI PODATAKA

Kao osnovna metoda prikupljanja primarnih izvora podataka korištena je metoda ispitivanja, tj. dubinski intervju, pri čemu je glavni instrument bio podsjetnik za intervju. Ispitano je 30 dionika ruralnog područja Zadarske županije i to obiteljska poljoprivredna gospodarstva, sa ili bez agroturizma, djelatnici jedinica lokalne/regionalne samouprave, gospodarske komore Zadar i turističkih ureda.

Intervju se sastojao od 33 pitanja o socioekonomskim obilježjima samih ispitanika, poznavanju koncepta agroturizma, motivima, prednostima i preprekama u agroturističkoj djelatnosti, kvaliteti suradnje OPG-ova i resornih institucija, trendu potražnje za agroturizmom i utjecaju agroturizma na socioekonomski razvoj ruralnih područja Zadarske županije danas i u budućnosti. Pitanja su bila zatvorenog i otvorenog tipa. Dobiveni rezultati obrađeni su pomoću SPSS programa.

Istraživanje je također nadopunjeno analizom sadržaja sekundarnih izvora, interpretacijom i deskripcijom odgovarajućih baza podataka Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske (DZS), Zadarske županije i Razvojne agencije Zadarske županije (ZADRA).

Prostorna i sociodemografska obilježja Zadarske županije

Zadarska županija zauzima 3.646 km² kopnene površine, 3.845 km² morskog dijela te 587,6 km² površine otoka. Ukupnom površinom je peta u državi, a naseljenošću jedanaesta po veličini hrvatska županija, sa 170.398 stanovnika 2011. godine. U njenom sastavu je šest gradova i 28 općina, pri čemu je grad Zadar središte Županije, peti grad po veličini u državi i treći po veličini na Jadranu (Statistički ljetopis, 2011).

Geografski se nalazi između Ličko-senjske i Šibensko-kninske županije i zauzima 24 km kopnene granice sa Bosnom i Hercegovinom, te 83,43 km međunarodne granice na moru. Zbog povoljnog zemljopisnog položaja, povezuje sjever i jug Hrvatske, sastavni je dio međunarodnih pravaca i jedna od gospodarski najbrže rastućih regija, a svojom bogatom poviješću, tradicijom, kulturom i očuvanom prirodom istaknula se kao posebno atraktivna turistička destinacija. Tome u prilog idu brojni otoci i razvedena obala, nacionalni parkovi i parkovi prirode, Ravni kotari, planinsko područje Velebit i Plješevica, krške zaravni Bukovice i Like, rijeke Zrmanja, Krupa te Vransko jezero (Zadarska županija, 2004).

Prema Popisima stanovništva 1991., 2001. i 2011. mogu se uočiti najvažnije karakteristike stanovništva¹. Prije svega, *broj stanovnika* u Zadarskoj županiji od 1991. do 2001. upućuje na pad (od 214.614 na 162.045), a od 2001. do 2011. godine na porast (2011.=170.398) i to u većini gradova i općina. Najveći rast bilježe gradovi Zadar, Benkovac i Pag, te općine Galovac, Bibinje, Gračac, Kolan, Pakoštane i Sukošan. Negativan trend kretanja stanovništva imaju uglavnom općine koje se nalaze u zaleđu Zadarske županije ili na otocima gdje se odvija proces depopulacije i napuštanje sela: Nin, Kali, Lišane Ostrovačke, Poličnik, Preko, Ražanac, Sali, Stankovci, Starigrad, Sveti Filip i Jakov.

¹ Kretanje broja stanovništva analizirano je prema Popisu stanovništva 1991., 2001. i 2011., dok su ostala obilježja (dob, obrazovanje i aktivnost) analizirana prema Popisu 2001., s obzirom da su na temelju Popisa 2011. tek objavljeni preliminarni rezultati i to samo za neke pojave (Veljača, 2012.).

Trend *dobne strukture* stanovništva obilježava proces starenja stanovništva; odnosno najveći udio čine stanovnici stariji od trideset godina (61,1%), dok je samo 38,9% njih mlađe od 29 godina. U okviru *rodne strukture*, prednost imaju žene koje čine 59,1% stanovništva Zadarske županije, za razliku od muškog roda koji su zastupljeni s 40,9%.

Prema *završenoj školi* od ukupno radno sposobnog stanovništva Županije koje je staro 15 i više godina, njih 24% ima samo osnovnu školu 58% je srednjoškolskog obrazovanja, na trećem mjestu su visokoobrazovani stanovnici (12%), bez završene škole ih je 5% te neznatnih 0,2% stanovnika s magisterijem/doktoratom.

Ekonomska obilježja Zadarske županije

Podaci iz Popisa stanovništva 2001. o *glavnim izvorima sredstava* za život u Županiji prikazuju alarmantno stanje, s obzirom da prvo mjesto zauzimaju stanovnici bez prihoda, i to njih 40% od ukupnog broja stanovnika. Slijedi stanovništvo koje živi isključivo od svog rada (28,8%), oni kojima je mirovina jedini mjesečni prihod (20,1%), te socijalne naknade i ostalo (11,1%). Jedan od razloga takvog stanja je i starenje stanovništva, napuštanje nekonkurentne poljoprivredne proizvodnje, nedovoljni stupanj obrazovanja i uglavnom sezonski turizam.

Najzastupljenije djelatnosti u Županiji su tradicionalno poljoprivreda i turizam. Prema Popisu poljoprivrede iz 2003. godine Zadarska županija ima 14.392 obiteljska poljoprivredna gospodarstva. Od ukupno 21.030,44 ha korištenog poljoprivrednog zemljišta 18.987,44 ha obrađuju OPG-ovi (oko 90%), dok ostalih 2.043 ha koriste poslovni subjekti. U strukturi korištenja pašnjaci čine 41,0% ukupnog poljoprivrednog zemljišta, zatim slijede oranice i vrtovi sa 22,0% udjela, livade s približno 16,0%, voćnjaci 11,0%, vinogradi 9,0% te povrtnjaci za vlastite potrebe i rasadnici s 1,0% udjela ukupnog korištenog poljoprivrednog zemljišta.

Osim poljoprivrede, pojedina obiteljska poljoprivredna gospodarstva u Zadarskoj županiji bave se i *dopunskim djelatnostima*, a vodeću poziciju, zauzima prerada poljoprivrednih proizvoda (542 OPG-a), zatim slijede turizam, smještaj i druge aktivnosti vezane uz slobodno vrijeme (446 OPG-a), ostale

dopunske djelatnosti (247), ugovoreni rad s vlastitom mehanizacijom (21), ručni rad (19), obrada drva te neznatno, uzgoj riba i proizvodnja obnovljive energije.

Indeks razvijenosti Zadarske županije

U srpnju 2010. godine, vlada Republike Hrvatske je donijela *Zakon o regionalnom razvoju* (NN 153/2009), u kojem su jedinice lokalne i regionalne samouprave razvrstane u skupine, prema Indeksu razvijenosti koji se izračunava na temelju pet pokazatelja: stopa nezaposlenosti, dohodak po stanovniku, proračunski prihodi jedinica lokalne ili regionalne samouprave po stanovniku, opće kretanje stanovništva i stopa obrazovanosti. Sukladno vrijednosti Indeksa razvijenosti, definirane su županije, gradovi i općine koje imaju status potpomognutog područja, tj. vrijednost indeksa manju od 75% prosjeka Hrvatske, u svrhu provođenja programa regionalne politike Europske unije (EU).

Jedinice lokalne samouprave Zadarske županije podijeljene su u pet skupina (ZADRA, 2010):

- I. skupinu* čine jedinice lokalne samouprave čija je vrijednost Indeksa razvijenosti manja od 50% prosjeka Hrvatske i ovdje nije uključena nijedna općina iz Zadarske županije.
- II. skupinu* čine sve one općine i gradovi čija je vrijednost Indeksa razvijenosti između 50% i 75% prosjeka Hrvatske, a iz Zadarske županije navedenu vrijednost imaju sljedeće općine i gradovi: Benkovac, Galovac, Gračac, Lišane Ostrovačke, Posedarje, Ražanac, Stankovci, Škabrnja, Vrsi i Obrovac.
- III. skupinu* čine jedinice lokalne samouprave čija je vrijednost Indeksa razvijenosti između 75% i 100% prosjeka Hrvatske, a među njima su sljedeće općine iz Zadarske županije: Bibinje, Jasenice, Kali, Kukljica, Novigrad, Pakoštane, Pašman, Polača, Poličnik, Preko, Privlaka, Sali, Starigrad, Sukošan, Sveti Filip i Jakov, Vir, Tkon i Zemunik Donji.
- IV. skupinu* čine općine i gradovi čija je vrijednost Indeksa razvijenosti između 100% i 125% prosjeka Hrvatske, a u navedenu skupinu pripadaju sljedeće općine i gradovi iz Zadarske županije: Biograd na Moru, Kolan, Nin, Pag, Poveljana i Zadar.

V. skupinu čine jedinice lokalne samouprave čija je vrijednost Indeksa razvijenosti veća od 125% prosjeka Hrvatske i nijedna općina ili grad iz Zadarske županije ne pripadaju toj skupini.

Dakle, od ukupno 34 jedinica lokalne samouprave Zadarske županije, najviše njih, 53,0%, spada u III. skupinu razvijenosti sa Indeksom razvijenosti između 75% i 100% prosjeka Hrvatske, zatim 29,4% u II. skupinu sa Indeksom razvijenosti između 50% i 75% prosjeka Hrvatske, te najmanje 17,6% ima Indeks razvijenosti između 100% i 125% prosjeka Hrvatske te se sukladno tome svrstavaju u IV. skupinu.

Uspoređujući svaku općinu i grad unutar Zadarske županije prema Indeksu razvijenosti, Gračac (57,06%), Lišane Ostrovačke (59,38%) i Obrovac (65,4%) su najnerazvijenije općine te su upravo one geografski smještene u zaleđu županije, dok su s druge strane najrazvijenije općina Poveljana (119,30%) te gradovi Zadar (104,82%) i Biograd na Moru (104,61%) koji su smješteni na obali.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA

Socioekonomska obilježja ispitanika

Istraživanje je provedeno u studenome 2011. godine, na uzorku od 30 ispitanika u Zadarskoj županiji. Namjera je bila ispitati različite sudionike u sektoru agroturizma, tako da je ispitano 11 obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, sedam agroturističkih gospodarstava, devet djelatnika iz jedinica lokalne/regionalne samouprave i gospodarske komore Zadar, te tri djelatnika turističkih ureda. Sudjelovao je jednak broj muških i ženskih osoba, uglavnom u dobi između 28 i 57 godina. Većina ispitanika je visoko obrazovana i zaposlena kod poslodavca.

Što se tiče kategorije zemljišta i strukture proizvodnje OPG-a, sa ili bez agroturizma (17 ispitanika), od ukupno raspoloživog zemljišta, 64% ispitanih gospodarstava posjeduje manje od pet ha zemljišta (11 ispitanika), 18% ih ima više od 20 ha zemlje (tri ispitanika), 12% od 5 do 10 ha (dva ispitanika), te na kraju samo jedan ispitanik ima od 11 do 20 ha raspoloživog zemljišta. Sukladno tome, 72,2% ispitanih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava proizvodi vino, voće i slične proizvode, 61,1% maslinovo ulje, a proizvodnja mlijeka i

mliječnih proizvoda, te mesa i mesnih proizvoda odvija se na 27,8% gospodarstava. Jedan ispitanik se nije želio izjasniti.

Također, gospodarstva najčešće plasiraju svoje proizvode putem registriranog agroturizma (38,8%), ili na tržnici/veletržnici (38,8%), dok manji udio plasira svoje proizvode na gospodarstvu, ali bez registriranog agroturizma (16,7%), u specijaliziranim trgovinama (16,7%), ili supermarketima (11,1%) i na sajmovima (11,1%). U radu OPG-a/agroturizma, na 65,0% gospodarstava sudjeluje samo obitelj, na 35,0% njih obitelj i uglavnom sezonski radnici, dok stalno zaposlene radnike ima 17,7% ispitanih poljoprivrednih gospodarstava.

Na temelju udjela dohotka ostvarenog na ispitivanim OPG-ima, posao kod poslodavca ili mirovina čini prosječno najveći udio kućnog proračuna (69,6%) u odnosu na dohodak ostvaren od prodaje poljoprivrednih proizvoda i agroturističke djelatnosti koji doprinosi s 22,0% udjela, dok potpore koje ostvaruju pojedina gospodarstva čine 10% kućnog budžeta. Iz navedenog proizlazi da se od poljoprivrede i agroturizma teško živi te da je siguran posao kod poslodavca i mirovina izvor većine dohotka na OPG-u.

Nešto više od polovine ispitanih gospodarstava (53,0%) koristi subvencije u poslovanju i najčešće se radi o nepovratnim poticajima u poljoprivredi (njih 87,5%) ili subvencioniranoj kamati na kredit (25,0%). Jedan ispitanik koristi fond Europske unije (IPARD) i jedan je korisnik nepovratnog poticaja u turizmu. Sukladno tome, u 87,5% slučajeva osiguravatelj poticaja je Ministarstvo poljoprivrede, 50,05% ih prima subvencije od Županije te 25,0% od općine i EU. Svi ispitanici, korisnici poticaja, su se izjasnili da osjećaju korist od takve vrste pomoći.

Uloga agroturizma u razvoju ruralnog područja Zadarske županije – viđenje ispitanika

S obzirom na različitu strukturu povezanosti ispitanika s agroturističkom djelatnošću i razvojem ruralnog područja, namjera je prije svega bila ispitati poznavanje problematike agroturizma. Na pitanje što je za Vas agroturizam, ispitanici su odgovarali svojim riječima, a većina ispitanika smatra da je agroturizam spoj turizma i poljoprivrede, ponuda autohtonih proizvoda, prezentacija proizvodnje i izravna prodaja vlastitih proizvoda, te rad koji vraća čovjeka primarnim vrijednostima (56,8%). Tri osobe, odnosno 10,7% ispitanika

je navelo zapravo definiciju ruralnog turizma, a ne agroturizma (turističke aktivnosti u ruralnim prostorima). Ostali ispitanici su također navodili vrlo subjektivna i nepotpuna objašnjenja agroturizma (zadovoljiti gosta, budućnost naših prostora i sl.).

Tablica 1. Definicija pojma agroturizam od strane ispitanika

Table 1. Definition of agrotourism due to examinees

Definicija agroturizma	Frekvencija	%
Spoj turizma i poljoprivrede	4	14,2
Turistička ponuda s autohtonim proizvodima	4	14,2
Prezentacija proizvodnje te direktna prodaja vlastitih proizvoda	4	14,2
Povratak u prirodu, rad koji oplemenjuje osobu	4	14,2
Turizam na seoskom gospodarstvu	3	10,7
Turističke aktivnosti u ruralnim prostorima	3	10,7
Održivi turizam, promocija gastro baštine pojedinog kraja	1	3,6
Zadovoljiti gosta	1	3,6
Mogućnost za dodatnu zaradu	1	3,6
Budućnost naših prostora	1	3,6
Dodatna vrijednost poljoprivredi	1	3,6
Hrvatski proizvod, uživanje u uređenoj infrastrukturi i ponudi domaće hrane i seoskih aktivnosti	1	3,6

Izvor: intervju

Source: interview

Od ispitanih agroturističkih gospodarstava, 62,5% ih je navelo da je povećanje dohotka bio glavni *motiv* za pokretanje agroturističke djelatnosti, zatim slijedi lakši plasman vlastitih proizvoda (50,0%), te 25,0% njih smatra da je zaposlenje članova obitelji i „smisao života u trećoj dobi“ bio motiv za bavljenje ovim oblikom turizma.

Tablica 2. Elementi doživljaja agroturizma

Table 2. Elements of experience of agritourism

Motiv za pokretanje agroturizma	%	Prednosti bavljenja agroturizmom	%
Povećanje dohotka	62,5	Život u prirodi i zdravom okruženju	28,6
Lakši plasman/ prodaja vlastitih proizvoda	50,0	Izravna prodaja vlastitih proizvoda	25,0
Zaposlenje članova obitelji	25,0	Očuvanje tradicijskih vrijednosti	10,8
Smisao života u trećoj dobi	25,0	Povećanje kućnog proračuna	10,8
Obnova djedovine	12,5	Aktivnost u stvaranju turističkog proizvoda	7,1
		Druženje s gostima	7,1
		Decentralizacija Hrvatske	3,6
		Ostanak ljudi na selu	3,6
		Kreativnost, ulaganje u sebe	3,6
		Doprinos široj lokalnoj zajednici	3,6
		Zaposlenje članova obitelji	3,6
Prepreke u bavljenju agroturizmom	%	Ključni čimbenici za uspjeh u agroturizmu	%
Nedovoljno financijskih sredstava za pokretanje	86,7	Rad, volja, odricanje obitelji	48,2
Zahtjevna administracijska procedura	63,3	Obrazovanost	17,2
Nedovoljno kapaciteta (proizvodnje)	50,0	Vrhunski proizvod i smještaj	13,8
Nedovoljno vlastitog znanja	23,3	Marketing	13,8
Neobrazovanost osoba u administraciji	13,3	Pomoć države	13,8
Vlasništvo nad zemljom	3,3	Jednostavnija administracija	10,3
Nezainteresiranost države za sufinanciranje	3,3	Infrastruktura	6,9
Lažno korištenje poticaja	3,3	Očuvana priroda	6,9
		Platežna moć kupaca	6,9
		Gostoprimstvo domaćina	6,9
		Vlastita financijska sredstva	3,4
		Promjena poticajne i zemljišne politike	3,4
		Smanjenje uvoza i zaštita domaće proizvodnje	3,4

Izvor: intervjua
Source: interview

Kao najveće *prednosti* bavljenja agroturizmom, ispitanici su naveli život u prirodi (28,6%), te mogućnost izravne prodaje vlastitih proizvoda (25,0%). Očuvanje tradicijskih vrijednosti i povećanje kućnog proračuna su na trećem mjestu s 10,8% udjela, a kao ostale prednosti naveli su i mogućnost aktivnog kreiranja turističkog proizvoda (7,1%), druženje s gostima (7,1%), te podjednako (3,6%) ulaganje u sebe, doprinos široj lokalnoj zajednici, ostanak ljudi na selu, doprinos u decentralizaciji države i zaposlenje članova obitelji.

Kao glavne *prepreke* u bavljenju agroturističkom djelatnošću ispitanici su naveli: nedovoljno financijskih sredstava (86,7% ispitanika), zahtjevnu administracijsku proceduru (63,3%), dok polovica njih navodi i nedovoljno kapaciteta (proizvodnje). Nedovoljno vlastitog znanja kao prepreku u obavljanju agroturističke djelatnosti vidi 23,3% ispitanika, a neobrazovanost osoba u administraciji 13,3% ispitanika.

Manje od polovice svih ispitanika (48,2%) navodi da su rad, volja i odricanje cijele obitelji *ključni čimbenik za uspjeh* u agroturizmu, pet osoba (17,2%) smatra da je to obrazovanje, a odmah nakon toga slijede „vrhunski“ proizvod (domaći, ukusan, kvalitetan) i smještaj, marketing i pomoć državnih tijela (13,8%). Oko 7% ispitanika smatra da su infrastruktura, očuvana priroda, gostoprимstvo domaćina i platežna moć kupca jedni od ključnih čimbenika bavljenja seoskim turizmom.

Ako promotrimo zadovoljstvo suradnje OPG-a i institucija na ljestvici od 1 do 5, gdje 1 znači potpuno nezadovoljan/a, a 5 potpuno zadovoljan/a, razvojna agencija ZADRA je dobila najveću prosječnu ocjenu 3,3, a najlošiju Hrvatska poljoprivredna komora odnosno savjetodavci (2,3). Iz priložene tablice 3 se vidi da su sve institucije, osim ZADRA-e, dobile prosječnu ocjenu manju od 3,0 te su približno izjednačene u izražavanju (ne)zadovoljstva ispitanika.

Također, većina ih smatra da trend potražnje za agroturizmom raste, dok samo dvije osobe smatraju da taj trend pada. Njihovo obrazloženje za negativno mišljenje je recesija u svijetu, i tvrdnja da su „svi krivi“ za nastalu ekonomsku situaciju, aludirajući na donositelje političkih odluka na državnoj, regionalnoj i lokalnoj razini te njihovu nezainteresiranost za probleme "običnog" čovjeka. Od 93,3% ispitanika koji su odgovorili pozitivno, 2/3 ih smatra da su sama gospodarstva zaslužna za povećanje potražnje za agroturizmom (odnosno 67,9%), slijede turističke zajednice i novi svjetski trend za segmentacijom

turizma, kao drugi važni elementi u povećanju trenda za agroturizmom s 39,2%. Zasluge državnoj politici pripisuje 25,0% ispitanih, dok je na zadnjem mjestu lokalna vlast s 10,8% glasova. Kao razloge visokog postotka pripisivanja zasluga povećane potražnje za turizmom samim gospodarstvima, ispitanici naglašavaju posebno ophođenje i zbližavanje s gostima, tj. „gosti kao da su dio obitelji“ te ponudu kvalitetnih, domaćih proizvoda.

Tablica 3. Suradnja između OPG-a i institucija i razlozi povećanja potražnje za agroturizmom

Table 3. Cooperation between farms and institutions and reasons for growing demand for agriturism

Rangirana suradnja između OPG-a i institucija	Prosječna ocjena	Zasluge povećanja potražnje za agroturizmom	%
1. Razvojna agencija - ZADRA	3,30	OPG-ovi	67,9
2. Općina	2,96	Turistička zajednica	39,2
3. Ministarstvo turizma	2,83	Vrhunski proizvod i smještaj	39,2
4. Županija	2,83	Marketing	25,0
5. Ministarstvo poljoprivrede	2,76	Pomoć države	10,8
6. Hrvatska poljoprivredna agencija	2,73		
7. Hrvatska poljoprivredna agencija	2,73		
8. Obrazovna institucija	2,66		
9. Zadruga	2,63		
10. Centar za poljoprivredu, hranu i selo	2,36		
11. Hrvatska poljoprivredna komora	2,30		

Izvor: intervju

Source: interview

Uloga agroturizma u socioekonomskom razvoju Zadarske županije

Na pitanje pridonosi li agroturizam već sada socioekonomskom razvoju ruralnog područja Zadarske županije, mišljenja su gotovo podijeljena. Naime, 53,3% ih smatra da pridonosi, dok njih 43,3% smatra da agroturizam nema značajnijeg utjecaja na socioekonomski razvoj Županije. Kao glavne razloge takvog stanja ističu opću gospodarsku recesiju, nerazvijenu i neprilagođenu

infrastrukturu, tromo pokretanje razvoja, nepostojanje *brendova* u poljoprivrednoj proizvodnji i nesređeno tržište.

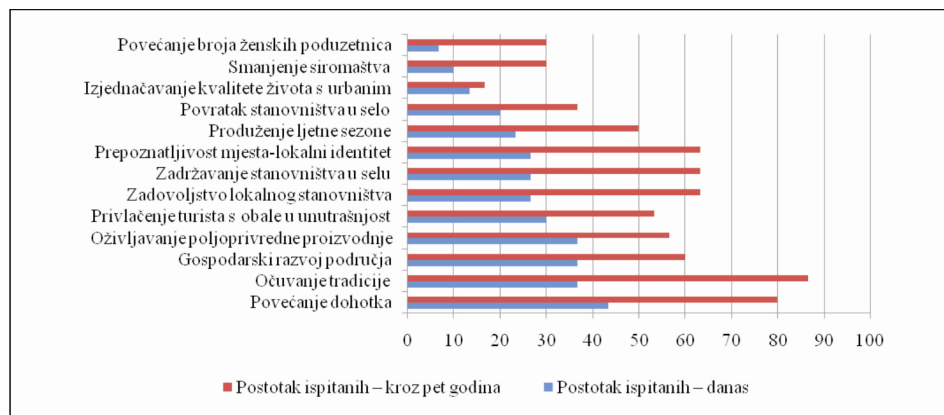
Za budućnost je veći broj optimističnih odgovora, odnosno 90% ispitanika smatra da bi agroturistička djelatnost mogla potaknuti socioekonomski razvoj zadarskog zaleđa i ostalog ruralnog područja Zadarske županije uključujući i otoke, a samo 10% ih se izjasnilo negativno.

Uspoređujući socioekonomske elemente prema kojima agroturizam već sad pridonosi razvoju ruralnog područja Zadarske županije i one koje bi agroturizam mogao potaknuti u sljedećih pet godina, rezultati istraživanja su prilično izjednačeni. Naime, kao što je prikazano na grafu 1, najveći broj ispitanika smatra da agroturizam danas pridonosi povećanju dohotka na OPG-u (43,3%), očuvanju tradicije (36,6%), gospodarskom razvoju područja (36,6%) i oživljavanju poljoprivredne proizvodnje (36,6%).

Prema učestalosti odgovora, u sljedećih pet godina agroturizam bi mogao najvećim dijelom očuvati tradiciju (86,6%), povećati dohodak (80%), omogućiti zadovoljstvo lokalnog stanovništva (63,3%), zadržati stanovništvo na selu

Graf 1. Socioekonomski elementi na koje utječe agroturizam sada i u sljedećih pet godina

Figure 1. Socio-economic elements affected by development of agritourism, now and in next five years

Izvor: intervju
Source: interview

(63,3%) i utjecati na prepoznatljivost mjesta, odnosno lokalni identitet (63,3%). Najmanji postotak ispitanika smatra da danas agroturizam omogućuje povećanje broja ženskih poduzetnica (6,6%), a da će u sljedećih 5 godina omogućiti izjednačavanje kvalitete života urbanih i ruralnih područja (16,6%). Također, najmanji pomaci u razvoju očekuju se u izjednačavanju kvalitete života ruralnih i urbanih područja.

Graf 1 jasno prikazuje da ispitanici polažu velike nade u pozitivan utjecaj agroturizma na ukupni razvoj ruralnih područja Zadarske županije u budućnosti. No, istovremeno se obiteljska poljoprivredna gospodarstva teško odlučuju na pokretanje te djelatnosti (oko 71% ispitanika ne namjerava pokrenuti agroturizam kao dopunsku djelatnost). Naime, agroturizam je sam po sebi vrlo zahtjevna, radno intenzivna djelatnost i uključuje interdisciplinarna znanja i vještine u poljoprivredi i turizmu (proizvodnja, prerada, marketing, poznavanje i primjena tržišnih, sanitarnih, ugostiteljskih i drugih propisa). Međutim, u dodatnim tumačenjima odgovora dalo se naslutiti da je agroturizam samo jedan od pokretača ruralnog razvoja, a da tu zapravo pripadaju svi oblici ruralnog turizma² (ispitanici različito tumače pojam agroturizma). Nositelji razvoja u ruralnom području Zadarske županije, prema ispitanicima, trebaju biti prvenstveno obiteljska poljoprivredna gospodarstva (80,0%), ali i općine (73,3%), udruge i županija (63,3%), dok najmanje značaja pripisuju Hrvatskoj poljoprivrednoj agenciji (16,7%) te obrazovnim institucijama i Hrvatskoj poljoprivrednoj komori (20,0%), kao što prikazuje tablica 4.

Većina ispitanika očekuje da će nakon ulaska Hrvatske u EU, agroturistička gospodarstva imati veću potporu EU fondova (66,7%), da će se povećati potražnja za agroturizmom (56,7%), da će agroturistička gospodarstva povećati vlastitu konkurentnost (36,7%), ali i da će stupiti na snagu stroži uvjeti za dobivanje potpore (36,7%). Niti jedna osoba ne smatra da će se ulaskom u EU smanjiti dohodak na seoskim gospodarstvima, ugasiti proizvodnja i agroturističko gospodarstvo ili smanjiti potražnja za agroturizmom.

Referiramo li se na prethodna istraživanja u kontekstu utjecaja ulaska u EU i razvoja ostalih ruralnih područja u hrvatskom primorju, ispitanici u ruralnom

² Npr. lovni, ribolovni, ekoturizam, zdravstveni, sportsko-rekreacijski, rezidencijalni (kuće za odmor), edukacijski, zavičajni, nostalgični, avanturistički, tranzitni, turizam zaštićenih dijelova prirode, kulturni, vjerski itd.

Tablica 4. Nositelji razvoja u ruralnom području Zadarske županije

Table 4. Main stakeholders in rural area of Zadar County

Nositelji razvoja u ruralnom području Zadarske županije	Frekvencija	%
OPG	24	80,0
Općina	22	73,3
Udruge	19	63,3
Županija	19	63,3
Ministarstvo poljoprivrede	16	53,3
Ministarstvo turizma	15	50,0
Zadruge	14	46,7
Razvojna agencija	11	36,7
Centar za poljoprivredu, hranu i selo	8	26,7
Hrvatska poljoprivredna komora	6	20,0
Obrazovne institucije	6	20,0
Hrvatska poljoprivredna agencija	5	16,7

Izvor: intervju

Source: interview

području također većinom vide „ulazak“ kao dobru priliku, s proširenim mogućnostima podrške za diversifikaciju aktivnosti na OPG-ima (Mikuš i sur., 2011., Franić i sur., 2011).

ZAKLJUČAK

Iako Zadarska županija prema zadnjem Popisu stanovništva iz 2011. godine bilježi pozitivan trend rasta broja stanovništva, u odnosu na Popis stanovništva 2001. godine, ruralna područja u zaleđu Županije, kao i na otocima većinom bilježe pad ili stagnaciju u gustoći naseljenosti, depopulaciju stanovništva, deagrarizaciju, proces starenja stanovništva, niži stupanj obrazovanja, manji dohodak *per capita*, veću stopu nezaposlenosti i sukladno tome, niži Indeks razvijenosti. Indeks razvijenosti je relativno novi pokazatelj gospodarske razvijenosti jedinica lokalne/regionalne samouprave na temelju kojeg ruralna područja Zadarske županije pripadaju skupini potpomognutog područja, u skladu s regionalnom politikom Europske unije.

Uz analizu sadržaja sekundarnih izvora, uloga agroturizma u socioekonomskom razvoju zadarskog zaleđa i ostalog ruralnog područja uključujući i otoke, istražena je i provođenjem dubinskog intervjua upućenog prema 11 obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, sedam agroturističkih gospodarstava, devet djelatnika iz jedinica lokalne/regionalne samouprave i komore Zadar i tri djelatnika turističkih ureda.

Manje od polovice, tj. 43% ispitanika smatra da agroturizam trenutno ne pridonosi socioekonomskom razvoju ruralnog područja Zadarske županije, međutim većina ispitanika (90%) smatra da bi mogao potaknuti razvoj u skorijoj budućnosti i predviđa uglavnom pozitivne promjene u sektoru agroturizma i poljoprivrede.

Ispitanici smatraju da agroturizam već sada pridonosi socioekonomskom razvoju Zadarske županije, ponajviše povećanju dohotka (43,3%), podjednako očuvanju tradicije, gospodarskom razvoju područja i oživljavanju poljoprivredne proizvodnje (po 36,6%), privlačenju turista s obale u unutrašnjost (30%), podjednako zadovoljstvu lokalnog stanovništva, zadržavanju stanovništva na selu i lokalnom identitetu (po 26,6%). Manji broj ispitanika smatra da agroturizam u današnje vrijeme ima ulogu smanjenja siromaštva (10,0%) ili povećanja broja ženskih poduzetnica (6,6%).

Ispitanici su više optimistični u pogledu ruralnog razvoja u budućnosti i smatraju da bi agroturizam mogao u većem stupnju pridonijeti socioekonomskom razvoju kroz sljedećih pet godina očuvanjem tradicije (86,6%), povećanjem dohotka (80%), jednako zadovoljstvu lokalnog stanovništva kao i zadržavanju stanovništva u selu te prepoznatljivosti mjesta (po 63,3%), gospodarskom razvoju područja (60%), oživljavanju poljoprivredne proizvodnje (56,6%), privlačenju turista s obale u unutrašnjost (53,3%), te produženju ljetne sezone (50%). Ovdje treba dodati da je agroturizam samo jedan od pokretača ruralnog razvoja, a da tu zapravo pripadaju svi oblici ruralnog turizma. Naime, ispitanici različito i nepotpuno tumače pojam agroturizma i nerijetko ga zamjenjuju s ostalim oblicima ruralnog turizma.

U kontekstu ulaska u EU ispitanici predviđaju veću potporu EU fondova (66,7%), povećanje potražnje za agroturizmom (56,7%), povećanje vlastite konkurentnosti (36,7%) i povećanje dohotka (33,3%). Tome u prilog ide i podatak da niti jedna ispitivana osoba ne smatra da će se ulaskom u EU smanjiti

dohodak na seoskim gospodarstvima, ugasiti proizvodnja i agroturističko gospodarstvo ili smanjiti potražnja za agroturizmom.

Uz sve navedeno postoji i potreba za otklanjanjem administrativnih barijera, izgradnjom i prilagodbom infrastrukture, te integriranog sustava, u kojem će se agroturistička djelatnost razvijati uz uravnoteženu podršku državnih tijela, lokalne zajednice i samih seoskih gospodarstava.

Ovaj rad je nastao na temelju diplomskog rada Martine Erstić: „Uloga agroturizma u socioekonomskom razvoju Zadarske županije“, obranjenog dana 31. siječnja 2012. godine na Sveučilištu u Zagrebu, Agronomski fakultet. Voditeljica: Ornella Mikuš.

LITERATURA

1. Brščić, Kristina (2006). The Impact of Agrotourism on Agricultural Production. *Journal of Central European Agriculture*, 7(3):559-563.
2. DZS RH: Popis stanovništva 1991., 2001. i 2011., Popis poljoprivrede 2003., Statistički ljetopis 2011.
3. Franić, Ramona; Mikuš, Ornella; Andabak, A. (2011). Optimistički pogled na ulazak u EU: poljoprivrednicima može biti bolje. Zbornik radova 46. hrvatski i 6. međunarodni simpozij agronoma/Pospišil, Milan (ur.), str. 3-10.
4. Franić, Ramona, Cunj, Lovorka (2007). Društveno gospodarski preduvjeti razvitka agroturizma u Zagrebačkoj županiji, *Agronomski glasnik*, 5/2007., str 381-400.
5. Franić, Ramona, Grgić, Z. (2002). Agroturizam na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu u Hrvatskoj – Pretpostavke i izgledi razvitka – Studij slučaja, *Agriculturae Conspectus Scientificus (ACS)*, No. 3 (131-141)
6. Grgić, I., Zrakić, Magdalena, Cerjak, Marija (2011). Agroturistička ponuda Zagrebačke županije: ograničenja i mogućnosti, *Agronomski glasnik*, 1-2/2011., 41-58.
7. Mikuš, Ornella, Franić, Ramona, Ramani, D. (2011). Smjernice Zajedničke poljoprivredne politike Europske unije nakon 2013. godine, *Agronomski glasnik* 6/2010., str. 345-358.
8. Narodne novine br. 153/2009. Zakon o regionalnom razvoju

9. Zadarska županija (2004). Prostorni plan Zadarske županije izmjene i dopune, Zavod za prostorno planiranje, Dostupno na: <http://www.mgipu.hr/doc/PPZHR2010/13-Zadar/13-Zadar-ID-2004-public/00-13-Zadar-PPZ-ID2004-TEKST.pdf> Pristupljeno 5. prosinca 2011.
10. Zadarska razvojna agencija ZADRA (2010). Ocjenjivanje i razvrstavanje jedinica lokalne samouprave prema razvijenosti i Odluka o razvrstavanju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave prema stupnju razvijenosti. Dostupno na: http://www.zadra.hr/index.php?option=com_content&task=view&id=439 Pristupljeno 5. prosinca 2011.

Adrese autora – authors' addresses:

Martina Erstić, dipl. ing. agr.
I. Ferenščica 59
10 000 Zagreb
e-mail: martina.erstic@gmail.com

Primljeno - Received:

31.10.2011.

Dr. sc. Ornella Mikuš
Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet
Zavod za agrarnu ekonomiku i ruralni razvoj
Svetošimunska c. 25
10000 Zagreb
e-mail: omikus@agr.hr

Mr. sc. Željka Mesić
Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet
Zavod za marketing u poljoprivredi
Svetošimunska c. 25
10000 Zagreb
e-mail: zmesic@agr.hr